

LEKARI U VALJEVU IZMEĐU 1830. I 1847. GODINE

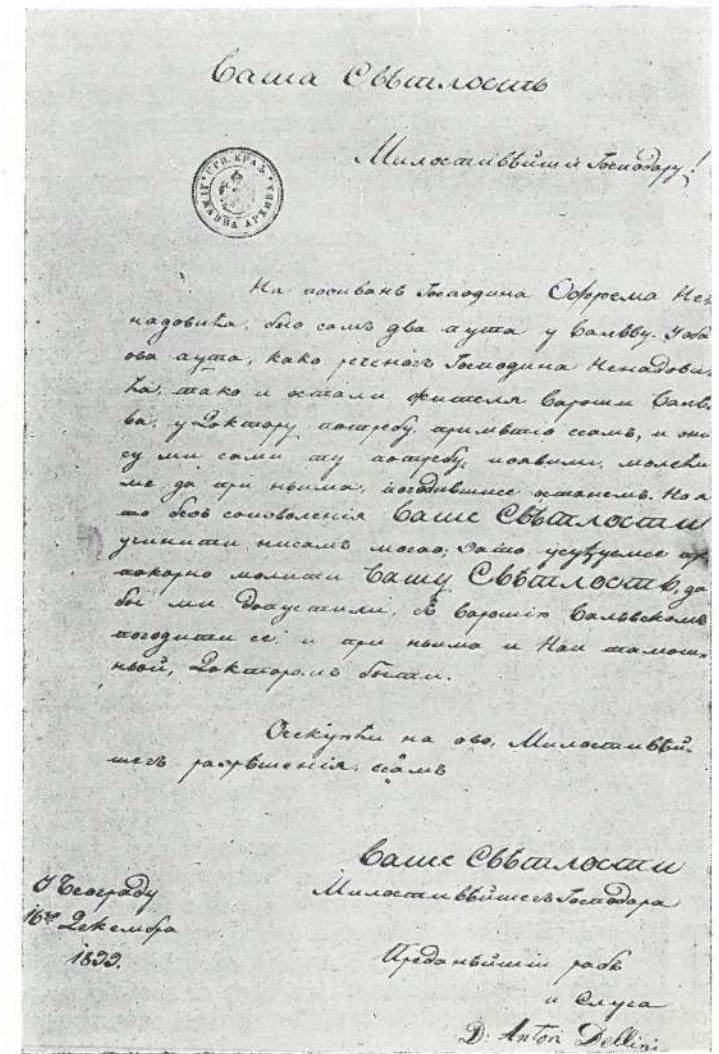
Dragoljub DIVLJANOVIĆ

PRVI LEKAR U VALJEVU, PREMA NAMA POZNATOJ LITERATURI je bio dr Jovan Stejić¹. On je rođen u Starom Aradu 1804. godine. Završio je filozofiju u Segedinu, a medicinu u Pešti 1829, zahvaljujući svome dobrotvoru gospodar Jevremu Obrenoviću, i uskoro postao njegov domaći lekar. Stanovao je u Šapcu pored Jevrema Obrenovića ali je dolazio povremeno u Valjevo, boravio duže ili kraće vreme, upravo onoliko koliko i Jevrem Obrenović, koji se nije odvajao od lekara, jer je bio bolešljiv čovek. Godine 1832. Stejić napušta Srbiju i odlazi u Zemun, a 1840. prelazi u Beograd gde postaje načelnik saniteta u Ministarstvu unutrašnjih dela. Docnije je bio glavni sekretar Državnog saveta u kome je zvanju i umro u Beogradu 1853. godine. Aktivno je radio na osnivanju Društva srpske slovesnosti i bio njegov vredni član. Štampao je u pet svezaka *Zabavu za um i srce*. Takođe je objavio, 1826. godine, i svoj prevod Hufelandove *Mikroviotike*. Poznat je bio kao ogorčen protivnik Vukove reforme jezika i pravopisa. U vreme svojih privremenih boravaka u Valjevu, između 1830—1832. godine, Stejić je verovatno vršio i lekarsku praksu, jer su potrebe za lekarima bile vrlo velike, ali mi o tome, na žalost, bar za sada ništa ne znamo.

Da po odlasku Stejića u Valjevu nije bilo lekara vidi se iz pisma Jevrema Nenadovića, od 21. novembra 1832. godine upućenog knezu Milošu: „Budući da sam počuvstvovao u vnutrenosti tela bol — a ovdje nenalazise nitko koji bi mi mogao u ovom što pomoći — to osmelivam se vsepodanieše Vašu Svetlost prositi: da mi otečesku milost daruete i dozvolite mi na neko vreme otići u Beograd k Doktoru Kunibertu na lečenje.“² Ujedno Jevrem moli da može uzeti akonto svoje plate 15 dukata od prihoda Valjevske mukade jer je ostao bez novca.

U Valjevu nije bilo lekara ni u 1833. godini, o čemu svedoči pismo Janoke Gaine iz sela Šušeočke kraj Valjeva, kojim se 16. maja 1833. godine obratila knezu Milošu³. U pismu se navodi kako joj mlađi sin, koji je ostao sa njom u kući (njen stariji sin se nalazio u kneževoj gardi), leži ukočen već godinu dana; da ga je ona sama lečila sve vreme i da je taj trošak do bede doveo, ali da je bilo sve uzalud, te moli kneza da bi „jednoga Doktora iskusnoga milostivo poslati blagoizvolelo, koi doktor da vidi, može li se bolesniku mome pomoći, ili ne, i ako bi se izlečiti mogao vašom štedrotom i milostiju, da ga lečiti preduzme“.

Iste godine, 16. decembra 1833. — pošto se prethodno 28. avgusta 1833. obraćao knezu Milošu i molio da mu se „fizikat u varoši i Nahiji Smederevskoj vsevisočaiše opredeli“⁴, do čega nije došlo iz nama nepoznatih razloga — Dr Anton Delini (kako se sam potpisivao — prim. D. D.) piše, opet iz Beograda, knezu Milošu i kaže kako je na poziv Jevrema Nenadovića bio dva puta u Valjevu i „u oba puta kako rečenog Gospodina Nenadovića, tako i ostali žitelja varoši Valjeva, u Doktoru potrebu, primetio jesam, i oni su sami tu potrebu izjavili, moleći me da pri njima, pogodivši se ostanem“. Radi toga se Delini usuđuje da moli kneza Miloša da se može sa Valjevcima pogoditi „i pri njima i Na (nahiji — prim. D. D.) tamošnjoj Doktorom biti“⁵.

Original molbe doktora Antona Delinija otvaranja bolnice u Valjevu

I Valjevcima, koji su do tada bili bez stalnog lekara, i Deliniju koji je ostao bez posla, kao i knezu Milošu se žurilo, jer su ovo pitanje hteli da skinu s dnevnog reda. Tako već 23. decembra 1833. godine Jevrem Nenadović piše Knezu sledeće: „Doktor Delini iz Beograda sverhu svoga prošenija blagoutrobno pomilovani od Vaše Svetlosti, da može u Valjevu, na zahtevanje Obštstva Valjevskog upražnjavati svoje hudožestvo lekarstva, danas došao je u Valjevo i podneo Sudu ovom vsevisočaiše odobrenje Vaše Svetlosti od 18 čisla t:m: № 4375, s tim vsevisočaišim nalogom, da ga opštstvo Valjevsko za lekara primi, i da se s njim za plaću pogodi.“⁶ Nenadović priznaje da je opština valjevska tražila da Delini bude postavljen za lekara, ali moli, iz razloga što je valjevska opština siromašna, ima samo 95 poreskih glava, i ne može sama da plaća lekara, pošto je lekar „celoj nahiji neobhodimo nuždan“, da knez Miloš dozvoli „da imenovani Doktor Delini, ne samo Obštstva Varoši Valjeva, već i cele nahije Valjevske lekarom bude, i da mu i cela nahija obštinski i plaću daje“. Da je udovoljeno ovoj molbi Valjevaca svedoči Delinijevo pismo od 24. januara 1834, kojim se zahvaljuje knezu Milošu za to što je postao lekar u Valjevskoj nahiji⁷.

O Antoniju Deliniju postoje mnogi kontroverzni podaci, naročito o njegovom poreklu. Kako je mr Vojislav Marjanović sakupio mnoge interesantne podatke i dokumenta o ličnosti Antonija Delinija, to se mi ovde nećemo zadržavati na njegovim biografskim podacima.

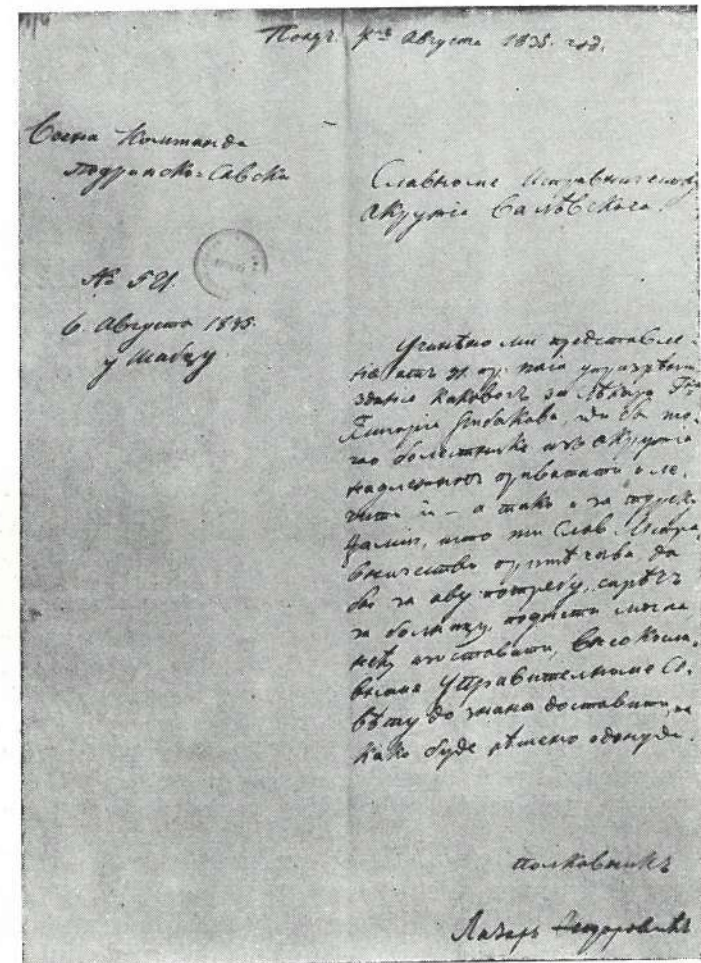
Godine 1835, 15. jula, knezu Milošu se obratio Gligorije Ribakov iz Požarevca, s molbom da ga postavi za lekara valjevskog okruga, obećavajući unapred da će se truditi ne samo kao lekar, nego da će biti i dobrog vladanja⁸. Da je Knez udovoljio njegovom zahtevu vidi se iz jednog dokumenta u kome stoji da je Ribakov došao u Valjevo 2. avgusta 1835. godine⁹, i da je stanovao u kući Jovana Belčevića¹⁰, arendatora kasapnice valjevske. I u jednom spisku činovnika Okružija valjevskog iz 1835. godine, pod rednim brojem 10 je uvedeno ime Gligorija Ribakova kao lekara okružija valjevskog.¹¹

Odmah po svom dolasku u Valjevo Ribakov je pokrenuo pitanje osnivanja bolnice u Valjevu¹². Do osnivanja bolnice tada nije došlo, ali je i sam pokušaj od izvanredne važnosti jer svedoči ne samo o potrebi za bolnicom nego i o shvatanju značaja jedne takve zdravstvene ustanove. Međutim Sovjet. kome je molba upućena, je odgovorio „da se djamija neme pregrađivati za bolnicu, koja bi nuždna bila za bolne... a da se nova gradi već je dockan“ (zbog završetka građevinske sezone u toj godini — prim. D. D.).

Ribakov se borio i protiv ondašnjih nadržilekara. Tako 1836. godine ispravnik Okruga valjevskog Jevrem Nenadović piše Sovjetu Srpskom kako mu se Ribakov obratio pismenim raportom u kome se žali da se „u mnogim dućanima u varoši Valjevu lažljive medicine prodaju, koje su narodu na štetu, i da je neki Rista nalbanta, Valjevčanin, pokazao se za lekara i Živojina Kolarevića, Valjevčanina, primio se da ga od veneričeske bolesti izleči, i ne samo da ga izlečiti nije umeo, no da ga je sa svojim otrovnim medicinama do toga doveo, da su mu donji nervi i časti od tajna uda poodpadali, i za žensku da više sposoban nije“¹³. Na kraju Ribakov je naveo da se zbog ovako loših vidara „njemu kao doktoru ne

veruje“ i moli da se zabrani trgovcima da prodaju lažne medicine, i da se kazne oni koji se predstavljaju kao lekari a koji te poslove ne znaju.

Godine 1836, 7. avgusta, Ribakov piše knezu Milošu i javlja mu da se u Valjevu pojavila kolera, ali pored nje i druge bolesti kao srdobolja i „vrućičina“, no da ih narod sve zove jednim imenom — kolera. Narod od njih mnogo strada jer ne zna sâm sebi da pomogne, „budući da se ne

Odgovor Lazara Teodorovića Ispravničstvu okružija valjevskog u pogledu otvaranja bolnice u Valjevu

vladaju po onom Cirkularu, od Vaše Svetlosti zapovedenom, niti mene pitaju kako treba pri ovoj bolesti postupiti, ili kako treba jednu bolest od druge razlikovati“¹⁴. I ovoga puta Ribakov izveštava kako u Valjevu ima 3—4 dućana koji su otkako se pojavila kolera nabavili neke lekove koji tobože leče od kolere i prodaju ih po skupe pare, ali od kojih narod nema nikakve koristi.

O direktnom učešću Ribakova u suzbijanju kolere 1836. godine postoji nekoliko pisanih dokumenata. I u Državnom arhivu sreza Valjevo sačuvan je jedan dokument o Ribakovu i epidemiji kolere, u kome on javlja Ispravničestvu okruga valjevskog kako je otišao, po naredbi Lazara Teodorovića, na Ubu i u Posavinu¹⁵.

Извѣстїе о колѣри на Убу и у Посавини

Учѣствѣо је бавити се болесті и познати, да она се развила у овом мѣсту, да је првобитно била у селу Сремској Паланци, а затим се ширила у околна мѣста, и да је дошла до Убу и у Посавину, по наредби Лазара Теодоровића, на Убу и у Посавину.

Izveštaj dr Ribakova o koleri na Ubu i u Posavini

Najzad, Ribakov se spremio da ide iz Valjeva. Godine 1836, 24. oktobra, on piše Lazaru Teodoroviću „nižaiše prošeniye“ u kome kaže, da mu je u Valjevu zbog rđavog vazduha umrlo jedno dete a i ostala su mu deca bolesna do te mere, da im on kao lekar ne može ništa pomoći, pa moli Teodorovića za dozvolu da svoju porodicu smesti u Smederevo¹⁶. Što se njega tiče, kaže da će ići tamo gde ga knez bude naumio poslati. Knez Miloš, na ovu molbu, odgovara Teodoroviću „da Ribakov slobodno ide kud hoće, jerbo i onako ni od koga ne zavisi“¹⁷. I zaista Ribakov je otišao iz Valjeva 13. novembra 1836. godine¹⁸. Iz jednog kneževog pisma upućenog Jovanči Spasiću, novom „vojenom“ komandantu podrinsko-savskom, vidi se da je Ribakov postavljen za lekara Račanskog kontumaca¹⁹.

U kondukt—listi lekara u Srbiji za 1844. godinu se nalaze izvesni biografski podaci o Ribakovu²⁰. U to vreme on je bio hirurg, okružni lekar Okruga užičkog. Među ostalim podacima stoji, da je Ribakov rođen u Carigradu i da je tada imao 42 godine; medicinu je svršio u St. Peterburgu; diplomu je izgubio, ali je ostala dokumenta imao; radio je privatno u mnogim mestima; službe je imao ukupno 15 godina. Govorio je ruski, nemački i srpski jezik, a služio se pomalo latinskim, grčkim, turskim, albanskim i vlaškim jezikom. „Raporte lekarske još podnositi počeo nije, zbog čega se ni tačnost njegova u ovim ispitati nije mogla.“ Bolesnike je srdačno posećivao. Da li je imao svoju apoteku, je li vršio cepljenje protiv boginja i da li o tome uredno podnosi izveštaje, „iskusiti se tačno nije moglo“.

Radi dopune biografskih podataka Ribakova možemo reći, da se on pominje još 1830. godine kao lekar prvog odreda pešaka kneževe garde²¹, zatim, da je pre dolaska u Valjevo bio u Gradištu i Požarevcu 1832, odnosno 1833. godine. Po odlasku iz Valjeva Ribakov je, posle jedne svađe u Račanskom karantinu, pobjegao u Austriju da bi se zatim ponovo vratio u Srbiju.

Извѣстїе о колѣри на Убу и у Посавини

Учѣствѣо је бавити се болесті и познати, да она се развила у овом мѣсту, да је првобитно била у селу Сремској Паланци, а затим се ширила у околна мѣста, и да је дошла до Убу и у Посавину, по наредби Лазара Теодоровића, на Убу и у Посавину.

Izveštaj dr Nikolića o merama preduzetim protiv kuge u srezu Valjevo

Interesantno je da je Ribakov, za vreme svog boravka u Valjevu, bio u zavadi i vodio građanske parnice sa mnogim građanima, pa čak i sa tako znamenitim ljudima kao što su bili Jovica Milutinović i prota Matija Nenadović²², te da je njihovim porodicama uskrđivao i svoje lekarske usluge. I načelnik sanitetskog odeljenja Ministarstva unutrašnjih

dela dr E. Lindenmajer kaže za Ribakova „da je bio veliki švindler. Ne-
prestanto je gubio naklonost kneza Miloša, i poverene publike, dok najzad,
i pored toga, nije postao okružni hirurg“²³.

Sledeći, istina privremeni lekar u Valjevu, bio je dr Maksim Nikolić
Miškovič(ev)²⁴. On je još u vreme boravka Ribakova u Valjevu dolazio
za vreme epidemije kolere 1836. godine radi izviđanja situacije u valjev-
skom kraju. I krajem iduće, 1837. godine, Nikolić je boravio u Valjevu u
više navrata²⁵, kao i u selima Brežđu, Osečenici i Ključu, i to za vreme
epidemije kuge koja je vladala u prva dva sela. Iz toga doba je saču-
vano nekoliko njegovih lekarskih „svideteljstava“ (svedočanstva — prim.
D. D.) koja se odnose na pojavu kuge, ustanovljavanje smrti od iste kao
i nekoliko pisama²⁶ upućenih Magistratu okruga valjevskog u pogledu
preduzimanja mera protiv ove opake bolesti. Interesantno je navesti
mere koje je Nikolić preduzimao u cilju borbe protivu kuge u selima
Brežđu i Osečenici, novembra 1837. godine, iznete u jednom pismu Ma-
gistratu valjevskom: „Kuće, stae i kolebe, u kojima su kugom болоvali
i umrli, a za čišćenje nesposobne, popaliti dao, osobito one tri kuće, u
koima se naiposle bolest pojavila... a stvari sam sve dao izneti na polje
da bi i vazduh, vetar, kiša i sneg čistio... Ljude sam kroz celi period ka-
diti dao... kuće sam i zgrade iz nutra vatrom opalio“²⁷.

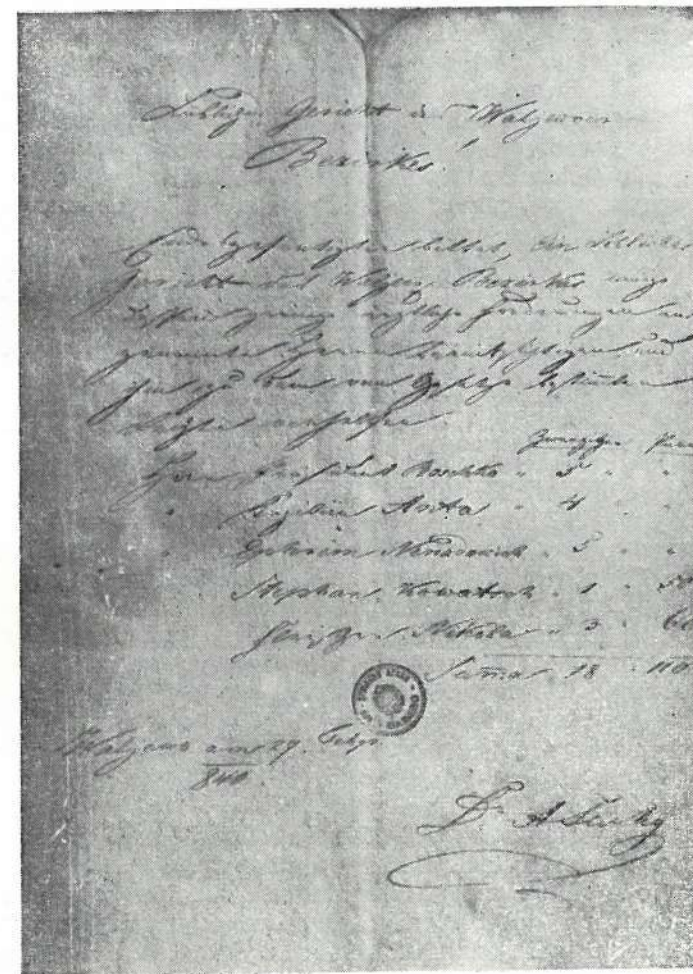
Na osnovu jednog dokumenta što ga je Sovjet Srpski uputio Magi-
stratu valjevskom, 17. februara 1838. godine, u vezi ponovne pojave bo-
lesti u selima Brežđu i Osečenici početkom 1838. godine, izgleda da je
Nikolić ponovo dolazio u pomenuta sela, ali se iz dokumenta ne vidi ko-
liko je tamo boravio²⁸. Kako u to doba Valjevo nije imalo stalnog le-
kara, opravdano je pretpostaviti da je Nikolić vršio uzgred i svoju le-
karsku praksu, ali o tome nema nikakvih pisanih podataka.

Nikolić je bio rodom iz Karlovaca²⁹. Medicinu je studirao u Pešti, i
kako je bio dobar đak primaao je novčanu pomoć od kneza Miloša da bi
mogao da završi studije. Odmah po diplomiranju je postao, 1836. godine,
„lekar dvorski i gvardiski“ u Požarevcu. Godine 1837. je bio lekar karant-
ina u Rači. Stalno je boravio i radio u Srbiji a naročito se isticao u su-
zbijanju kolere. I pored svoga telesnog nedostatka, bio je neobično vred-
dan i savestan lekar.

Potonji lekar u Valjevu je bio dr Anton Suhi. U Državnom arhivu
sreza Valjevo sačuvana su o tome neka dokumenta. Na primer, njegova
predstavka od 27. februara 1842. godine upućena sudu valjevskom, kojom
traži da mu se naplate dugovi koje su mu ostali dužni neki Valjevci koje
je on lečio, a među njima i Jevrem Nenadović³⁰. Okružni sud je odgovo-
rio bivšem okružnom fizikusu valjevskom, da se postarao za naplatu
dugova. Što se tiče duga Jevrema Nenadovića od 5 cvancika, sud izve-
štava Suhog, da isti nije mogao naplatiti.

U jednom aktu Načelstva okruga valjevskog, od 1. marta 1840. go-
dine, upućenog sudu okruga valjevskog kaže se, da je „bivši doktor ovog
Okr. G. Anton Suhi s raportom svojim od 16. pr. fevr. № 18, javio Na-
čelstvu da je on Arest, u koga Slavni Sud Okružni prestupnike stavlja
posešćavao“ te da je tom prilikom primetio da u njemu „oduški neima

kuda bi Dim ot Loženja u njemu vatre na polje izlaziti mogao, a takođe
i čist vazduh unutra ulaziti, koi bi Arestancima poradi zdravlja sledo-
vao“³¹. Istog meseca sud odgovara načelstvu da će se zahtevima doktora
Suhog izići u susret.

Predstavka dr Suhog
Načelstvu okruga va-
ljevskog, radi napla-
te nekih dugova

Godine 1840, 29. januara, Suhi je uputio molbu na nemačkom jeziku
Ministarstvu unutrašnjih dela, tražeći da bude premešten u Negotin³².
Ministarstvo se sa ovim odmah složilo. Tako je ukazom namesnika od 12.
februara 1840. godine premešten za lekara okruga krajinskog³³. Obave-
štavajući o ovome Načelstvo okruga valjevskog Ministarstvo naređuje,
„da ono ovaj premeštaj Lekar saobšti i kaže mu da se odma na put
spremi, pa ovamo u Beograd da dođe, gde će od Popečiteljstva sproveli-
telno pismo na Načalničestvo Krajinsko dobiti“. Uskoro i Načelstvo okruga
valjevskog javlja Ministarstvu unutrašnjih dela da je ono Suhom „do

24. tek. meseca platu izdalo³⁴, pa se ovaj datum (24. februar 1840) ima smatrati kao završetak boravka Suhog u Valjevu. Međutim, datum njegovog dolaska u Valjevo nije bilo moguće utvrditi. Ostaje jedino kao pretpostavka da je Suhi bio u Valjevu verovatno tokom 1839. godine. Nisu nam, na žalost, poznati ni ostali biografski podaci Suhog.

Već 10. aprila 1840. godine Načelstvo okruga valjevskog, u vezi molbe opštine valjevske, obratilo se Ministarstvu unutrašnjih dela i moli za novog lekara, jer je valjevski okrug ostao bez lekara odlaskom doktora Suhog³⁵. Potreba za lekarom je vrlo velika, ali se moli da to bude neki „dobar i iskusan doktor, ako se bude opredelio i poslao bio“. Načelstvo dalje navodi da opština „želi onoga koji zna dobro srpski govoriti, koji je oko bolesnika trudoljubiv i suviše koji će ovdašnjemu Narodu biti poznat... a ne kakva, ko ni srbskim jezikom nezna govoriti, niti oće oko bolesnika da se trudi, već da s lečenjem radi kao od bede“. Opština je, isto tako, podsetila Načelstvo kako je u Valjevu pre nekoliko godina bio lekar. Anton Delini, „koji se sada u Šabcu poradi Ustrojenja Apoteke, nalazi“, kako je on bio dobar i trudoljubiv „i s njim da je vrlo zadovoljna bila, za kim da i sada žali što je odavde višom vlasti zapovestiju premešten, i njega opet da želi za lekara imati, za koga i moli veću vlast, da bi joj se to njezino Prošenije uvažilo, i rečenog Antona Delina, za lekara opredelilo i poslalo“. U maju 1840. godine Ministarstvo unutrašnjih dela je javilo Načelstvu okruga valjevskog da je uvažilo molbu opštine valjevske za doktora Delinija, „što on Srbski zna i što je ona i pre... s njim zadovoljna bila... Popečiteljstvo se ovo dovoljno pobuđeno nalazi, Ant. Delina za privremenog hirurga ili lečnika u okružju valjevskom tim radi namestiti, što Popečiteljstvo i samo želi, trudoljubive i ponizne lekare po narodu imati ... preporučujući dakle Načelstvu O. Valjevskog da po sili ovog rešenija A. Delina u dužnost navedene mu hirurgičeske službe uvede“³⁶. Iz jednog akta Načelstva okruga valjevskog, od 17. maja 1840. godine vidi se, da je Delini već došao u Valjevo o čemu se izveštava Ministarstvo³⁷. Tim povodom Načelstvo moli da Ministarstvo pošalje za Delinija sva „Nastavlenija“ izdata za okružne fizikuse jer je ove sa sobom prilikom premeštaja odneo Suhi. Tako su Valjevo i okrug po drugi put dobili za lekara Antona Delinija.

Na osnovu akta Načelstva okruga valjevskog, upućenog Ministarstvu unutrašnjih dela 15. novembra 1840. godine vidi se, da je Delini boravio u selu Donjoj Bukovici radi suzbijanja srdobolje: „Navodeći tako dačedu po upotrebleniju dati im lekova izdraviti i odma podići se“³⁸. Sačuvan je i jedan dokument iz 1840. godine, „Svideteljstvo“ koje je opština valjevska izdala na molbu neke Mare udovice iz Valjeva, u kome se tvrdi da ju je okružni lekar Delini izlečio od rana koje je nosila na sebi dvadeset godina³⁹.

Za boravak Delinija u Valjevu vezan je i jedan predlog Ministarstva unutrašnjih dela radi koga je intervenisao i knez Mihailo⁴⁰. Radilo se o sledećem. U „Predpisaniju“ izdatom 18. jula 1839. godine pod V. N. 461 o postavljenju okružnih lekara, određeno je da Beogradski okrug treba da ima magistra hirurgije a Valjevski okrug doktora medicine „i to iz tog samo uzroka što se u Beogradskoj varoši već Medicine Doktor u zvaniju varošskog fizikusa nalazi, koji bi u slučaju nužde Okružnom hirurgu svojim

znanjem pomoći mogao“. Ministarstvo unutrašnjih dela tražilo je izmenu u vezi toga „što je okružje Valjevsko već vidača Antona Delina u ime Okružnog fizikusa imalo, i snjime zadovoljno bilo — nalazi se pobuđeno visokoslavnom Sovjetu pokornje predložiti, da bi gorepomenutu Uredbu, učinivši je obstojateljstvom shodniju, preinačiti i opredeliti izvolio, da fizikus za okružje Beogradsko Medicine Doktor, a za Valjevsko Magistar hirurgije bude“. Knez Mihailo svojim aktom. V. N. 1625 od 29. novembra 1841. godine rešava, međutim, „da se u napredak za fizikusa u okružju Beogradskom, medicine doktor postavlja, po tome da fizikat umesto hirurgičeski, od sada bude medičeski, s pripadajućom običnom plaćom od 300 talira. Kasatelno fizikat Valjevski da ostane pri starom opredeleniju“⁴¹.

Posle Delinija, koji ni ovoga puta nije ostao dugo u Valjevu, grad je dobio novog lekara. To je bio Franc Budai. Još 24. novembra 1841. godine Budai je podnosio molbu za postavljenje u Srbiji, navodeći da je pored medicine „i nauku za lečenje marve opredeljene, s poželanim uspehom svršio“⁴². Ovu molbu Ministarstvo unutrašnjih dela je poslalo na odobrenje knezu Mihailu. Godine 1841, 24. decembra, knez je odgovorio, da nije mogao odobriti postavljenje Budaija za privremenog lekara okruga valjevskog zato što on ne zna srpski jezik, ali pošto doktor dobro zna vlaški jezik, treba ga postaviti „gde bi sa istim jezikom na kraj izlaziti mogo“⁴³. Međutim, Ministarstvo se ponovo obratilo knezu Mihailu i zauzelo se za Budaija, tvrdeći kako on govori poljsko-slovačkim jezikom i kako u Zemunu boravi već mesec dana te da je prilično naučio srpski jezik⁴⁴. Pogotovo što je i lekarskim nastavljenjem lekarima—strancima dat rok od dve godine da nauče srpski jezik, a za to vreme oni mogu da raportiraju na latinskom ili nemačkom jeziku. Navodeći ove razloge Ministarstvo unutrašnjih dela ponovo moli kneza Mihaila da se Budai postavi za lekara u Valjevu.

Da je ova molba bila povoljno rešena vidi se po tome, što je pomenuti lekar došao u Valjevo krajem januara 1842. godine. Tako su Valjevci opet dobili lekara koji nije znao srpski jezik i koji je svoje prve izveštaje pisao na nemačkom jeziku. Ali dolazak Budaija u Valjevo bio je značajan iz jednog drugog razloga. Naime, on je, završivši i veterinarske nauke, bio i prvi veterinarski stručnjak u Valjevu. To znači prva osoba sa potpunim stručnim medicinskim obrazovanjem u ovom kraju.

O boravku i radu Budaija postoji u Državnom arhivu sreza Valjevo nekoliko dokumenata. Tako je iz 1842. godine sačuvan jedan dokument iz koga se vidi da je Budai privremeno bio otišao u Palež (sada Obrenovac) zbog pelcovanja od boginja, pa sud okruga valjevskog zahteva, preko okružnog načelstva, da se što pre vrati u Valjevo gde je neophodno potreban⁴⁵. U arhivskoj građi iz 1843. godine dr Budai se pominje u više navrata u građanskim parnicama kao tužilac ili optuženi oko nekakvih dugova⁴⁶. Iz 1845. godine sačuvano je jedno lekarsko „svideteljstvo“ u kome se kaže kako je Budai vizitirao nekog Stanka Tadića iz Valjeva, utvrdio da je „prosut“, pa se nad njim nije mogla izvršiti telesna kazna. Takođe postoji i jedna molba iz 1846. godine, kojom Budai „II štab lekar, oovokružni lekar“, moli sud da mu se iz pupilarne kase dade 50

dukata na zajam pod interes, kao akontacija za njegova primanja u vezi cepljenja protiv boginja.

Da se Budai bio lepo odomaćio u Valjevu vidi se iz jednog dokumenta iz 1850, gde se kaže da je imao i svoju kuću u Valjevu⁴⁷. U istom aktu se veli, da je Budai boravio u Valjevu do 1846. godine, kada je otišao u Beograd.

U kondukt—listi lekara u Srbiji za 1844. godinu stoji, da se Budai rodio u Pešti, da je tada imao 32 godine i da je bio oženjen; nauke je završio u Pešti; „diploma mu se pri visokosl. Popečiteljstvu Vnutrenih dela nahodi“; radio je najpre u Nemačkoj kao mlađi vojni lekar sedam godina; u Valjevu je stupio na dužnost krajem januara 1842. godine; govori, pored mađarskog, nemačkog i latinskog jezika, i prilično srpski; izveštaje o svome radu uredno dostavlja, ali prilično ukратно; bolesnike koji ga zovu usrdno posećuje; snabdeven je svojom apotekom i lekove izdaje po određenoj taksii; protokole o kalemljenju protiv velikih boginja još nije podnosio vlastima na uvid. Inače je uvek tačan, prijatan, dobre naravi i „u svemu dobar“. U primedbi stoji da ima najviše sposobnosti za vojnog lekara⁴⁸.

Sa dr Budaiem se završava period koji je u pogledu razvoja medicinske službe u valjevskom kraju značio kvalitativnu razliku prema tadašnjem stanju neznanja i praznoverice. Istina kao i svaki početak, i ovo doba je bilo opterećeno mnogim lutanjima. Ali i pored toga, ne bi trebalo da padne u zaborav pionirski rad prvih lekara u valjevskom kraju, koji su svojim znanjem, mogućnostima i zalaganjem postavili temelje jednoj kasnije daleko zrelijoj i organizovanijoj medicinskoj službi u valjevskom kraju.

IZVORI I LITERATURA

¹ Stanojević V., Istorija Srpskog vojnog saniteta, Beograd, 1925, 26; Milićević Đ. M., Pomenik znamenitih ljudi u srpskog naroda, Beograd, 1888, 675—676. — ² Državni arhiv NR Srbije, KK IX—369/1832. — ³ Ibid., KK IX—399/1833. — ⁴ Ibid., KK XVIII—11/1833. — ⁵ Ibid., KK XVIII—12/1833. — ⁶ Ibid., KK IX—420/1833. — ⁷ Ibid., KK XVIII—13/1834. — ⁸ Ibid., KK XVIII—111/1835. — ⁹ Državni arhiv sreza Valjevo, 2222/1835. — ¹⁰ Državni arhiv NR Srbije, KK IX—432/1834. — ¹¹ Državni arhiv sreza Valjevo, 102/1835. — ¹² Ibid., 4/1835. — ¹³ Stanojević V., Istorija Srpskog vojnog saniteta, Beograd, 1925, 28. — ¹⁴ Državni arhiv NR Srbije, KK XVIII—112/1836. — ¹⁵ Državni arhiv sreza Valjevo, 1914/1836. — ¹⁶ Državni arhiv NR Srbije, KK XXXVII—1524/1836. — ¹⁷ Ibid., KK XXXVII—1524/1836. — ¹⁸ Državni arhiv sreza Valjevo, 2222/1836. — ¹⁹ Državni arhiv NR Srbije, KK XXXVII—1638/1837. — ²⁰ Mihailović V., Istorija saniteta u obnovljenoj Srbiji 1804—1860, Beograd, 1951, 441. — ²¹ Petrović M., Finansije i ustanove obnovljene Srbije do 1848. godine, I, Beograd, 1901, 736. — ²² Državni arhiv sreza Valjevo, 2222/1836. — ²³ Stanojević V., Istorija Srpskog vojnog saniteta, Beograd, 1925, 23. — ²⁴ Mihailović V., Istorija saniteta u obnovljenoj Srbiji 1804—1860, Beograd 1951, 43. — ²⁵ Državni arhiv sreza Valjevo, 544 i 545/1837. — ²⁶ Ibid., 546/1837. — ²⁷ Ibid., 546/1837. — ²⁸ Ibid., dokument od 17. II 1838; Divljanović D., Da li je bilo kuge u srezu Valjevo u 1838 god., Zbornik VII naučnog sastanka Jugoslovenskog društva za istoriju medicine, farmacije i veterinarstva, Beograd, 1961. — ²⁹ Mihailović V., Istorija saniteta u obnovljenoj Srbiji

1804—1860, Beograd, 1951, 388. — ³⁰ Državni arhiv sreza Valjevo, 186/1840. — ³¹ Ibid., 186/1840. — ³² Državni arhiv NR Srbije, Sanitetsko odeljenje MUD, F III—116. — ³³ Ibid., F III—116. — ³⁴ Ibid., F III—116. — ³⁵ Ibid., F IV—214. — ³⁶ Ibid., F IV—214. — ³⁷ Ibid., F IV—214. — ³⁸ Ibid., F VI—467. — ³⁹ Državni arhiv sreza Valjevo, 736/1840. — ⁴⁰ Državni arhiv NR Srbije, Sanitetsko odeljenje MUD, F V—414. — ⁴¹ Ibid., F V—414. — ⁴² Ibid., F V—427. — ⁴³ Ibid., F V—427. — ⁴⁴ Ibid., F V—427. — ⁴⁵ Državni arhiv sreza Valjevo, 345/1842. — ⁴⁶ Ibid., 200 i 639/1843. — ⁴⁷ Državni arhiv NR Srbije, Sanitetsko odeljenje MUD, F XVI—997/1850. — ⁴⁸ Mihailović V., Istorija saniteta u obnovljenoj Srbiji 1804—1860, Beograd, 1951, 440.

AERZTE IN VALJEVO (SERBIEN) VON 1830 BIS 1847

Dragoljub DIVLJANOVIĆ

Aus Archiven und Dokumenten-Material das er gesammelt hat, gibt der Autor eine Zusammenstellung von Angaben über Aerzte die in der Zeit von 1830 bis 1847 in Valjevo (in Serbien) tätig waren.

Unter diesen Aerzten befanden sich zwei serbischer Abstammung, während die übrigen Fremde waren. Sie waren alle Pioniere der medizinischen Tätigkeit und haben beigetragen die Grundsteine zu legen zu dem später weit reiferen und besser organisierten Gesundheitsdienste in Valjevo.

LES MEDECINS A VALJEVO (SERBIE) DE 1830 A 1847

Dragoljub DIVLJANOVIĆ

En se basant sur le matériel des archives et d'autres documents qu'il a rassemblés, l'auteur relate la biographie et le travail des premiers médecins de Valjevo (en Serbie) entre 1830 et 1847.

Parmi ces médecins deux sont d'origine serbe, les autres des étrangers. Tous ces médecins étaient des pionniers du travail médical et c'est grâce à leur dévouement que les bases du service sanitaire à Valjevo ont été posées.

147